

มโนทัศน์เรื่องภพกับตัวตนในพระพุทธศาสนาเถรวาท A Concept of Existence and Self in Theravada Buddhism

พระภควานาวชิรสุนทร, วิ. (กิตติเชษฐ เปรมสกุล)

Phra Bhavanavajirasundon Vi. (Kittiched Premsakul)

คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: Email: 6701101001@mcu.ac.th

Received December 15, 2025; Revised December 26, 2025; Accepted: December 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์เรื่องภพกับตัวตนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้วยการศึกษาด้านเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ภพกับตัวตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทถูกอธิบายใน 2 ลักษณะประกอบด้วย 1. การอธิบายทางคัมภีร์ผ่านคำสอนหรือพุทธพจน์สื่อถึงภพกับตัวตนนั้นเป็นไปในลักษณะทางจริยศาสตร์ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติต่อกันที่โยงกับความดีและความชั่ว หากทำดีก็จะมีตัวตนและภพที่ดี หากทำชั่วก็จะมีผลชั่วตามมา 2. การอธิบายผ่านคำสอนยุคหลัง เป็นการอธิบายถึงความมีอยู่และตัวตนในแบบที่ต้องการยืนยันว่าเป็นจริงหรือเป็นมายา โดยความเป็นจริงนั้นตรงตามความหมายของการปฏิเสธภพกับตัวตนตามหลักความจริงสูงสุดอีกแง่หนึ่งคือการอธิบายภพและตัวตนที่เป็นความจำเป็นต้องอธิบายให้เข้าใจความหมายจะเกี่ยวข้องกับข้อมูลที่อยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์

คำสำคัญ: ตัวตน; พระพุทธศาสนาเถรวาท; ภพ

Abstract

This article aims to study the concept of existence and self in Theravada Buddhism by studying documents and related research. It was found that existence and self in Theravada Buddhism are explained in 2 ways: 1. Explanation in scriptures that Buddha's teachings that communicate the existence and self are in the form of ethics that focus on the treatment of each other that is linked to good and evil. If you do good, you will have a good self and world. If you do evil, you will have evil results. 2. Explanation in the other teachings is an explanation of existence and self in a way that wants to confirm whether it is real or an illusion. The truth is in line with the meaning of denying existence and self-according to the principle of highest truth. In another aspect, the explanation of existence and self that needs to be

explained to understand the meaning will involve information that is beyond human understanding.

Keywords: Self; Mahayana Buddhism; Existence

บทนำ

พระพุทธศาสนาได้วางหลักการอธิบายเรื่องวิญญูณไว้ในคำสอนจำนวนมาก มีข้อความหนึ่งในพระไตรปิฎกกล่าวว่า “เราจะดูนรกซึ่งเป็นที่อยู่ของเหล่ามนุษย์ที่มีกรรมเป็นบาป สถานที่อยู่ของเหล่ามนุษย์ที่มีกรรมหยาบช้าก่อน” พระศาสดาจึงตรัสว่า “มาตลีเทพสารทิฟังพระดำรัสของพระราชาแล้ว ได้แสดงแม่น้ำที่ชื่อเวตตรณีนี ซึ่งข้ามได้ยากประกอบด้วยน้ำต่างที่ร้อนเดือดพล่าน เปรียบด้วยเปลวเพลิง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 28 ข้อที่ 451-452 หน้า 251, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จะพบว่า การอธิบายภพและตัวตนของสัตว์ที่เกิดในภพนั้นเป็นการอธิบายถึงกฎแห่งกรรมตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แต่ขณะเดียวกันก็อาจมีคำถามตามมาว่า การอธิบายแบบนี้จะทำให้เกิดการยึดมั่นว่าสัตว์นั้นเป็นตัวตนตามนั้นหรือไม่ เพราะปรากฏในข้อความอื่นที่อธิบายถึงการเกิดว่าไม่มีตัวตนอยู่แบบนั้น เช่นในมหาตัตตมหาสังขยสูตรกล่าวว่า

“ท่านสาติ ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ ท่านอย่าได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเป็นการไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคมิได้ตรัสอย่างนี้เลย ท่านสาติ วิญญูณอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วโดยปริยายเป็นนอเนกว่า ‘ปราศจากปัจจัย ก็ไม่มี ความเกิดขึ้นแห่งวิญญูณ’ สาติภิกษุบุตรชาวประมงถูกภิกษุเหล่านั้นซักไซ้ ไล่เลียง สอบสวนอยู่แม้อย่างนี้ ก็ยังยึดมั่นถือมั่นทิฏฐิชั่วนั้นอย่างรุนแรง กล่าวอยู่ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนั้นนั้นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 396 หน้า 428, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

วิญญูณในแง่นี้เป็นการอธิบายว่ามีอัตตา และกลายเป็นคำอธิบายที่เชื่อมโยงกันระหว่างภพที่เป็นการอธิบายถึงการมีอยู่หรือภพกับตัวตน คำอธิบายเพิ่มเติมนี้ยังถูกเกี่ยวข้องกับคำว่า สังสารวัฏ ในคำว่า ทีโฆ พาลานัง สัสสาโร ทีแปลว่า สังสารวัฏของคนโง่มีเวลายาวนาน หมายถึงสังสารวัฏกล่าวคือความเป็นไปตามลำดับของชั้นอายตนะเป็นต้นที่เป็นตัววิญญูณะคือกิเลสกรรมและวิบากยึดยาว แม้แต่พระพุทธญาณก็กำหนดไม่ได้ สำหรับเหล่าคนเขลาเหมือนคนตาบอด เงื่อนต้นของการผูกติดไว้กับภพย่อมไม่ปรากฏ เพราะกำหนดอวิชชาตัตตหาไม่ได้ เหตุตัวยังไม่ขาดอย่างใด แม้เงื่อนปลายก็ไม่ปรากฏอย่างนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 2 ข้อที่ 4 หน้า 520, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การแสดงให้เห็นความไม่สิ้นสุดนี้เองที่เป็นข้อมูลที่อาจเข้าใจได้อีกว่าตัวตนนั้นเปลี่ยนแปลงได้และถูกอธิบายว่า ไม่มีอยู่จริงเป็นเพียงจินตนาการเท่านั้น ดังที่สุพินธุได้อธิบายว่าเรื่องนายนิรบาลในนรกถ้าเขาทำกรรมแล้วต้องไปเกิดในนรกก็ต้องได้รับผลคือความทุกข์ในนรกเช่นกัน แต่ถ้านายนิรบาลปรากฏในนรกเพียง เพื่อทรมานสัตว์นรกให้ได้รับความเจ็บปวด นายนิรบาลนั้นก็เพียงจินตนาการของสัตว์นรกเอง เป็นการจินตนาการของสัตว์นรกที่สร้างภพนายนิรบาลมาเพื่อทรมานตนเองตามอำนาจกรรม ถ้ากล่าวแบบนี้แสดงให้เห็นว่าตัวตนนั้นมีขึ้นได้โดยไม่ต้องอาศัยแรงกระตุ้นจาก

ภายนอก แต่เป็นผลมาจากภายใน เช่นเดียวกับเราไม่จำเป็นต้องรู้จักภพภูมิใดๆ เราก็ทุกข์ทรมานได้ยามเมื่อเห็นภาพวาดเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ (สันตินา ปีเตอร์ เดลลา, 2561)

จากคำอธิบายนี้ การมีอยู่ของตัวตนจึงกลายเป็นสิ่งไม่มีอยู่จริง เช่นเดียวกับที่เสาตรานติกะไม่ถือเอาตัวตนหรือความรู้สึกว่าเป็นตัวตน แต่เสาตรานติกะถือว่า การกระทำต่างๆ เกิดจากเจตนา และเจตนาที่กระทำที่เก็บไว้ในชั้นธสันดาน ไม่สูญหาย ย่อมส่งเป็น พีชะ หรือ พีช ไปเก็บไว้ในภวังคจิต ไม่ใช่อยู่ในรูปของตัวตน แต่เป็นเจตสิก ซึ่งฝ่ายเสาตรานติกะถือว่าเจตสิกก็คือจิต เป็นต้นเหตุให้เกิดจิต ในขณะที่หลัง จิตในขณะหลังเรียกว่า เจตสิก เหมือนกับบุคคลหลายคนเดินไปในหนทางที่แคบ ต้องเดินทีละคน ไม่สามารถไปด้วยกันได้ ฉะนั้น จิตโดยมีทั้งกุศล อกุศล อบรมจิตตสันดานให้เป็นไปเมื่อประสบกับเหตุและปัจจัยอันสมควรแก่กัน พีชะก็จะเติบโตกล้าแข็งสำแดงลักษณะออกมา ทำให้เกิดกุศลวิบาก อกุศลวิบากแก่สัตว์นั้นๆ ความคิด (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543)

การเข้าใจว่าภพกับตัวตนจึงเป็นการอธิบายเรื่องเจตสิกแทน แต่ขณะเดียวกันก็ยังพบการอธิบายที่สอดคล้องกับ คำว่า “กาล” ที่เกี่ยวข้องกับอดีต ปัจจุบัน อนาคต เช่นในข้อความ “กาลล่วงเลยไป คืบผ่านพันไปช่วงแห่งวัยละไปตามลำดับบุคคลพิจารณาเห็นภยันี้ในขณะควรละโลกามิสมุ่งสู่สันติเกิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 4 หน้าที่ 5, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และข้อความว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไปแล้วและสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นยังไม่มาถึง ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบันไม่ถ่วงไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้งบุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วันนี้ที่เดียวใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ เพราะว่าความผิดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย พระมุนีผู้สงบเรียกบุคคลผู้มีความเพียรไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืนซึ่งมีปกติอยู่อย่างนั้นนั่นแล้วว่า ผู้มีราตรีเดียวเจริญ...วิญญานมีความผูกพันกับฉันทราคะในจักขุและรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณีนั่นว่า ‘ในอดีต ในอนาคต ในปัจจุบันจักขูอย่างนี้ มีรูปอย่างนี้’” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 14 ข้อที่ 280 หน้าที่ 332, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากข้อความนี้จะเห็นว่า ทั้ง “ขณะ” และ “กาล” ถูกนำมาใช้โดยอ้างถึงการรับรู้ทางสัมผัสเป็นหลัก โดยการรับรู้เหล่านั้นเสาตรานติกะถือว่าขณะเป็นจริงในตัวเอง มีสวลักษณะคือลักษณะเฉพาะในตัวเองแต่รับรู้ในแบบปกติไม่ได้ ส่วนสิ่งที่เรารับรู้ได้ทั่วไปนั้นเป็นเรื่องที่ความคิดปรุงแต่งขึ้นแล้ว ซึ่งจะต่างจากสรวาสติกวาทที่ยอมรับว่าสิ่งทั้งหลายเป็นภาวะที่มีอยู่จริง โดยไม่ต้องอาศัยการรับรู้ของใครหรืออย่างใดทั้งสิ้น โดยแต่ละขณะมีอยู่จริง แต่ละขณะแบบนี้จึงเป็นภาวะที่มีแก่นสารในตัวเองและส่งต่อกันไป เป็นสวภาวะ (substantial entities) ที่เป็นความจริงสากล ส่วนเสาตรานติกะยอมรับแต่ปัจจุบันขณะว่าจริง ส่วนที่เรารู้มันไม่จริง ความจริงของเสาตรานติกะจึงไม่ใช่เป็นภาวะสากลแบบสรวาสติกวาท โดยแต่ละขณะมีลักษณะเฉพาะของตนที่เรียกว่า มีสวลักษณะ (essential quality) แต่สวลักษณะแบบนี้ไม่ใช่สวภาวะ เพราะสำหรับเสาตรานติกะแล้ว ขณะอยู่ในรูปแบบลักษณะ มีใจอยู่ในรูปของภาวะ ทั้งนี้เนื่องมาจากภาวะบ่งถึงการดำรงอยู่ ส่วนลักษณะบ่งถึงการทำหน้าที่ คือสร้างหรือก่อให้เกิดผลบางอย่างเท่านั้น (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2548) คำอธิบายว่า ภพ

มีจริง แต่การอธิบายตัวตนที่อยู่ในภพนั้นอาจไม่จริง ถ้าอธิบายตามเงื่อนไขนี้ จึงสะท้อนคำโต้แย้งระหว่างสรวาสติกวาทินกับเสาตราตักกะที่โยงความหมายระหว่างกาลทั้ง 3 ในแง่ของภพกับตัวตนว่า

“ผู้ที่ถือว่าตนเป็นฝ่ายสรวาสติกวาทินพึงรับรองว่ามีสภาวะธรรม (สภาวะ) คือตัวตนยืนตรงอยู่ตลอดกาลทั้ง 3 ผู้นั้นแลชื่อว่า เป็นฝ่ายสรวาสติกวาทิน ฯลฯ อาจารย์ฝ่ายเสาตราตักกวาทินปุจฉาว่า ดังท่านถือว่า สภาวะธรรมมีอยู่ตลอดกาลทั้ง 3 ก็พึงเป็นว่าในกาละทั้งหลายนั้นสภาวะธรรมมีอยู่ตลอดกาลทั้ง 3 ก็พึงเป็นว่าในกาละทั้งหลายนั้นสภาวะธรรมต้องสำแดงพฤติกรรมคือการให้คุณออกมา หรือว่ามีกำลังกิดขวางอันใดบังตาให้การณธรรมบางสมัยมีการิยะ บางสมัยไม่มีการิยะเล่า ถ้าท่านกล่าวว่าที่เป็นดังนั้นเพราะการณธรรมได้ปัจจัย บางสมัยยังไม่ได้ปัจจัยสมบูรณ์ดังนี้ไซ้ คำแก้ตัวของท่านยังไม่ถูกต้อง ข้อนั้นเพราะเหตุใด เพราะเหตุว่า ท่านถือว่าสภาวะธรรม (สวลักษณะ) มีเหตุปัจจัยเป็นต้นก็มีอยู่ตลอดกาลนั้นเอง อนึ่งการิยะคุณนั้นจักกล่าวว่าเป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคตได้อย่างไร ฯลฯ ฝ่ายสรวาสติกวาทินวิสันนาว่า อาจารย์ฝ่ายเสาตราตักปุจฉาว่า ถ้าท่านถือว่าการิยะก็ควรมีลักษณะอย่างนั้น ไฉนจึงเรียกว่ามีอดีต ปัจจุบัน อนาคตเล่า ฝ่ายสรวาสติกวาทินวิสันนาว่า เพราะสังขตธรรมเหล่าใดยังไม่ปรากฏ ยังไม่สำแดงซึ่งพฤติกรรมของมันออกมาเรียกว่า อนาคต ถ้ากำลังสำแดงพฤติกรรมอยู่เรียกว่า ปัจจุบัน ถ้าสำแดงพฤติกรรมไปเรียกว่าอดีต ฝ่ายเสาตราตักไม่ยอมรับ” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543)

การอธิบายตัวตนให้ปรากฏในแง่ของความเป็นสภาวะจึงทำให้เกิดความชัดเจนขึ้นเมื่ออธิบายผ่านกาลทั้ง 3 คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต แต่วิธีการอธิบายแบบอภิปรัชญา แต่ไม่ใช่การอธิบายเชิงจริยศาสตร์ตามที่ถูกอธิบายในคัมภีร์บางพระสูตรของมหายาน เช่นที่กล่าวถึงการมองเห็นการทำบุญอุทิศให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ที่ว่า

“ศีลพระโพธิสัตว์ว่าด้วยการช่วยเหลือสัตว์ มีดังนี้ ในวันที่พ่อแม่หรือพี่น้องร่วมท้องอุทรเสียชีวิต ควรนิมนต์พระธรรมมาจารย์มาสาธยายพระสูตรว่าด้วยศีลพระโพธิสัตว์ เพื่อประโยชน์แก่ผู้ตาย เพื่อที่เขาจะได้พบพระพุทธเจ้า หรือเกิดเป็นมนุษย์ หรือเป็นเทวดา พระโพธิสัตว์ที่ไม่ปฏิบัติตามนี้ ได้ชื่อว่าทำความผิด เป็นลหุกาบัติ (ความผิดสถานเบา)” (พระพรหมบัณฑิต, 2561)

การเข้าใจว่าตัวตนของผู้ไปเกิดเป็นคนเดียวกันทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับหลักปฏิบัติต่อกันในแง่ของการสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติจริยธรรมในแง่ของความเป็นพระพุทธานามมหายาน อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนให้เห็นวิธีการปฏิบัติในโลกนี้เพื่อไปเกิดในโลกหน้าตามหลักกฎแห่งกรรมที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วโดยวางบนฐานของการกำเนิดในนรกและสวรรค์เป็นการเชื่อมโยงทั้งภพและตัวตนเข้าด้วยกัน

บทความนี้จึงต้องการเสนอให้เห็นถึงมโนทัศน์เรื่องภพกับอัตตาในแง่ของการอธิบายเชิงภพวิทยาและจริยศาสตร์ เพื่อเข้าใจเป้าหมายที่มีต่อการอธิบายเรื่องดังกล่าวในบริบทต่างๆ ต่อไป

แนวคิดเรื่องภพในพระพุทธศาสนา

การเข้าใจเรื่องภพในทางพระพุทธศาสนามีคำอธิบายทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิดเชิงหลักฐานและเชิงสมมติฐาน ดังนี้

1. การอธิบายภพเชิงคัมภีร์ เป็นการอธิบายในมหายานในแง่ของการมองว่าภพนั้นคือสถานที่เกิดอันเป็นผลจากการทำกรรมต่างๆ ซึ่งจะพบจากการที่บุคคลทุกคนที่มาจากเกิดในโลกนั้นจะต้องมีการทำกรรมไม่ว่าจะทำดีหรือชั่ว ซึ่งผลของกรรมนั้นจะส่งผลให้แก่ผู้นั้นไม่เวลาใดก็เวลาหนึ่ง และเป็นหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่จะมาช่วยคนเหล่านั้นจากผลกระทบเหล่านั้น ตามข้อความว่า

“พระโพธิสัตว์ มหาสัตว์ ไม่กระทำการที่จะนำไปสู่ทุกข์ แต่ท่านตั้งปณิธานที่จะไปเกิดในนรก เพื่อช่วยเหลือสัตว์นรกทั้งหลาย บุตรแห่งอริยสกุลในอดีตอันไกลโพ้น เมื่อผู้คนมีอายุชัชราว 100 ปี หมู่สัตว์เป็นจำนวนมากประสบทุกข์ในนรกอันเป็นผลมาจากการกระทำของตน เมื่อเราเห็นเช่นนั้น จึงตั้งปณิธานว่าจะไปเกิดในนรกโดยทันที ในความเป็นจริงแล้ว ในขณะที่พระโพธิสัตว์มิได้ทำอกุศลกรรมอันใดเลย แต่ที่ต้องประสบทุกข์ในนรกก็เพื่อที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ เราเคยอยู่ในนรกมานานอย่างมีอาจประมาณได้ และได้สาธยายคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ 12 หมวดให้แก่สัตว์นรก เมื่อพวกเขาได้สดับธรรม พวกเขาได้สลัดผลอันน่ากลัวของอกุศลกรรมในอดีตทิ้งจนหมดสิ้น และนรกพลันกลายเป็นภูมิว่างเปล่า ยังเหลืออยู่ก็แต่ผู้มากด้วยตัณหา” (พระพรหมบัณฑิต, 2561)

การเข้าใจเรื่องภพกับการเกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามกรรมซึ่งสร้างบุคลิกลักษณะของสัตว์ที่จะมาเกิดที่มีความเฉพาะตามกรรมที่แตกต่างกันไป ตามปรากฏในโลกธาตุชื่อสุชาวดีของพระผู้มีพระภาคเจ้าอิมิตาภะนั้นมีลักษณะน่ารื่นเริง มีความสุข มีภิกษาดี เป็นที่รื่นรมย์ เคลื่อนไปด้วยเทวดาและมนุษย์จำนวนมาก โลกธาตุนี้ไม่มีสัตว์นรก ไม่มีสัตว์เดรัจฉาน ไม่มีเปรตวิสัย ไม่มีอสุรกาย ไม่มีการเกิดของสิ่งที่มีผิดกาลละ รัตนะทั้งหลายที่มีอยู่ในสุชาวดีโลกธาตุจะไม่มีทั่วไปในโลกนี้ สุชาวดีโลกธาตุนั้นอบอวลไปด้วยกลิ่นหอมต่างๆ ของดอกสารภีสะพรั่งด้วยดอกและผลไม้ นานาชนิด ประดับด้วยรัตนพลุกซ์ที่พระตถาคตนิรมิตให้หมู่กนกานาชนิดที่ส่งเสียงอย่างน่าประทับใจได้อยู่อาศัยที่รัตนพลุกซ์เหล่านั้น มีสีต่างๆ มีชื่อเพียงหนึ่งสี มีชื่อเพียงแสนสี รัตนพลุกซ์ในสุชาวดีโลกธาตุนั้น มีสีทองสำเร็จมาจากทอง มีสีน้ำเงินสำเร็จมาจากเงิน มีสีแก้วไพฑูรย์สำเร็จมาจากแก้วไพฑูรย์ มีสีแก้วผลึกสำเร็จมาจากแก้วผลึก มีสีปะการังสำเร็จมาจากหินปะการัง มีสีเพชรพลอยสำเร็จมาจากเพชรพลอย มีสีมรกตสำเร็จมาจากสีมรกต (ชเชม แก้วคล้าย และจำลอง สารพัดนึก, 2553)

การปรากฏในลักษณะภพตามคัมภีร์จึงเป็นคำอธิบายที่แสดงให้เห็นลักษณะของการเกิดและการมีลักษณะบางอย่างที่สอดคล้องกับการเกิดนั้นด้วยจะพบข้อยืนยันในสัทธรรมปฎนทริกสูตรว่า “ในพระสูตรนี้หากว่าผู้ใด เป็นผู้ไม่ศรัทธาเกิดความสงสัยก็จักตกไปสู่ทุกขคติได้ บัดนี้ ขอพระองค์ได้โปรดอรรถาธิบายเถิด พระโพธิสัตว์ไม่มีประมาณเหล่านั้น เหตุไฉนในช่วงเวลาเพียงน้อยนิดนี้ จึงได้รับการสั่งสอนชี้แนะให้ตั้งจิต และตั้งอยู่ในภูมิอันไม่เสื่อมถอยได้อย่างไร” (คณะโพธิ์นันทประทีป, 2566) รวมถึงการกลายเป็นลักษณะบุคคลที่อยู่ในพื้นที่นั้น อีกทั้งยังปรากฏคำอธิบายภพในแง่ของการเป็นสถานที่ กล่าวคือ ผืนดินของที่นั้นราบเรียบเป็นแนวตรง มีผลึกเป็นแผ่นดิน ต้นรัตนพลุกซ์งดงามอลังการ ทองคำเหลืองอร่ามเป็นด้าย กั้นเขตระหว่างข้างทาง บุปผาชาติงามวิจิตรปกคลุมทั่วพื้นดิน บริเวณโดยรอบบริสุทธิสะอาดใส ผู้พบเห็นต่างชื่นชมยินดี ปราศจากทุกขคติ 4 ได้แก่ นรก เปรต ตีรจจัน อสุรคติ มีเทวดา มนุษย์จำนวนมาก หมู่พระสาวกทั้งหลายกับทั้งเหล่าพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย หมิ่นโกฏีไม่มีประมาณ โลกธาตุนั้นงดงามอลังการ พระพุทธเจ้ามีพระชนมายุ 12 จุลกัป พระสัทธรรมตั้งอยู่ในโลก 20 จุลกัป และธรรมปฏิรูปก็ตั้งอยู่ 20 จุลกัปเช่นกัน (คณะโพธิ์นันทประทีป, 2566)

ในคัมภีร์จึงอธิบายภพในแง่ของความเป็นลักษณะสัตว์และสถานที่เกิดของสัตว์ โดยจะพบวิธีการเดียวกันนี้ในคำอธิบายภพแบบพระพุทธศาสนาเถรวาท ไม่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันมากนัก

2. การอธิบายภพในยุคหลัง เป็นการอธิบายในเชิงทฤษฎีที่นำเสนอผ่านมุมมองของการมองว่าธรรมทั้งหลายว่างจากสวลักษณะ (ลักษณะที่มีเอง เป็นอยู่เองได้) โดยพระโพธิสัตว์จะต้องหยั่งเห็นว่าบุคคลจะต้องมองทุกอย่างด้วยจิตที่ปล่อยวาง คือ ชันธ 5 เป็นของว่าง บารมีเป็นของว่าง ไม่มีหนทางการฝึกฝนตัวเอง ไม่มีผู้ฝึกฝน ไม่มีเป้าหมาย มีเพียงการฝึกฝนเดียวคือการสร้างปัญญาบารมีให้จิตพิจารณาตลอดเวลาว่า ไม่มีแก่นสารในธรรมทั้งหลาย ไม่มีทวิภาพใดๆ เกิดขึ้นระหว่างจิตกับธรรม แต่เป็นการที่เรากำลังศึกษาธรรม จึงทำให้เกิดการแบ่งแยกกว่าเป็นเราเป็นธรรม ทำให้เกิดทวิภาวะ รวมถึงการเกิดทวิภาวะในเรื่องความไม่รู้แจ้งด้วย ฉะนั้น การฝึกฝนตนเองจึงต้องไม่มีการแบ่งแยกระหว่างรู้กับไม่รู้ ไม่แยกจิตกับธรรม ต้องปล่อยวางทวิภาวะ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2548) โดยในนัยมีคำอธิบายที่พยายามอธิบายถึงที่มาของแนวความคิดทวิภาวะคือระหว่างอัตถิภาวนิยมคือความเห็นว่ามี และนัตถิภาวนิยมคือความเห็นที่ไม่มี จากลักษณะการอธิบายถึงความมีอยู่ในแง่ของการเป็นไปตามเหตุปัจจัย

แนวคิดของกลุ่มพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่ยืนยันความมีอยู่จริง กล่าวคือมีกลุ่มที่ยืนยันความมีอยู่จริงอยู่นอกเหนือการรับรู้ของจิต เรียกว่า ฝ่ายอภิธรรมหรือพวกสังขนิยม คือ นิกายสรวาสติวาทะ กับเสถียรานติกะ กลุ่มที่สองเน้นความจริงที่อยู่พ้นการรับรู้ของจิต เรียกว่า โลกุตตรวาทะ เป็นอีกกลุ่มหนึ่งของสงฆ์ใหญ่ โดยสรวาสติวาทะมีทัศนะแบบสนับสนุนแก่นสวภาวะ (substantialism) ส่วนเสถียรานติกะมีทัศนะแบบสนับสนุนแก่นสวลักษณะ (essentialism) กล่าวคือภาวะที่มีแก่นสารในตัวเองและส่งต่อกันไป เป็นสวภาวะ (substantial entities) ที่เป็นความจริงสากล ส่วนเสถียรานติกะยอมรับแต่ปัจจุบันขณะว่าจริง ส่วนที่เรารู้นั้นไม่จริง ความจริงของเสถียรานติกะจึงไม่ใช่เป็นภาวะสากลแบบสรวาสติวาท โดยแต่ละขณะมีลักษณะเฉพาะของตนที่เรียกว่า มีสวลักษณะ (essential quality) ขณะที่อีกกลุ่มปฏิเสธและยืนยันภาวะเหนือโลก (อูตรภาวะ Transcendentalism) นำไปสู่ความแนวความคิดแบบสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2548) ซึ่งพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทแม้จะปฏิเสธอดีตว่า ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา แต่ยอมรับว่ามีชันธ 5 อายุตนะ 12 เป็นต้น อยู่จริง โดยเรียกแบบสมมติว่า สัตว์ บุคคล เป็นต้น แต่ก็ยังถือว่ามีความเป็นจริงแบบปรมาตมอยู่ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถือว่าทั้งบุคคลและธรรม คือยืนยันทั้งบุคคลและธรรมว่าเป็นศูนยตา เรียกว่า บุคคลศูนยตา และธรรมศูนยตา

หากพิจารณาแบบนี้เป็นการปฏิเสธภพในแง่ของการมีอยู่โดยถือว่าทุกอย่างเป็นความว่างเปล่า ในแง่นี้อาจมองได้อย่างที่นาคคารชุนอธิบายว่า “ไม่มีความเกิดขึ้น ไม่มีความดับ ไม่มีความขาดสูญ ไม่มีความเที่ยงแท้ ไม่มีอรรถแต่อย่างเดียว ไม่มีอรรถนานาประการ ไม่มีการมา ไม่มีการไป ท่านใดกล่าวไว้ เป็นปฏิจจสมุพบาทธรรม ท่านผู้นั้นคือพระพุทธเจ้า” (อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, 2539) คำอธิบายเชิงปฏิเสธข้อมูลการมีอยู่เป็นวิธีการอธิบายถึงลักษณะสวภาวะที่เป็นจริงตามนั้น แต่การระบุถึงการมีอยู่เป็นแค่เพียงเหตุปัจจัยตามคำอธิบายของสวลักษณะเท่านั้น ซึ่งเท่ากับว่าการอธิบายแบบยุคหลัง เป็นการอธิบายที่เป็นลักษณะตามคัมภีร์อภิธรรมมากกว่าจะเป็นไปในแบบพระสูตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การอธิบายเรื่องภพกับตัวตนในพระพุทธศาสนาหายาน

“ภพ” กับความมีอยู่เป็นความหมายที่ตรงกัน เช่นเดียวกับคำว่า วิญญาณ กับคำว่า ตัวตน ซึ่งในแง่ของคำอธิบายที่ถูกใช้ในทางพระพุทธศาสนาหายาน ได้ถูกอธิบายต่อเนื่องใน 2 ลักษณะ คือ

1. การอธิบายแบบจริยศาสตร์ เป็นการอธิบายความมีอยู่กับตัวตน ผ่านการอธิบายในแง่ของการปฏิบัติและผลที่เกิดจากการปฏิบัติต่อกันในแง่ของการทำบุญหรือการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวที ดังข้อความว่า

“บิดาซึ่งได้ไปเกิดเป็นเปรตอาจได้รับส่วนบุญที่ถูกเป็นผู้สั่งสม หากมีการอุทิศส่วนบุญนั้นไปให้ท่าน ถ้าท่านไปเกิดเป็นเทวดา ท่านจะไม่สนใจ เกี่ยวกับกิจของมนุษย์ เหตุใดถึงเป็นเช่นนั้น? เป็นเพราะท่านได้รับสิ่งเลอค่าในสวรรค์อยู่แล้ว แต่หากไปเกิดในนรก ท่านก็จะไม่ได้รับส่วนบุญเช่น กัน เพราะจะประสบความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส จนไม่มีโอกาสที่จะคิดคำนึงถึงสิ่งอื่น หากไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็ไม่อาจ รับผลจากการอุทิศส่วนบุญเช่นกัน เหตุใดจึงมีแต่เปรตเท่านั้นที่จะได้รับ ส่วนบุญที่เขากุศลให้? ทั้งนี้เพราะคนที่เป็นเปรต คือคนโลกและ ใจแคบในชาติก่อน เมื่อไปเกิดเป็นเปรต จึงสำนึกผิดในสิ่งที่ตนได้กระทำ และเฝ้าแต่คิดว่าจะสามารถรับส่วนบุญที่มีผู้อุทิศให้ได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ เปรตจึงสามารถรับส่วนบุญได้ หากมีการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ผู้ที่ไป เกิดในภพภูมิอื่น ผลบุญจะไปไม่ถึงเขา แต่บรรดาญาติ (ของผู้อุทิศ) ที่ เป็นเปรตทั้งหลาย จะได้รับส่วนบุญแทน ด้วยเหตุนี้ ผู้ฉลาดควรหมั่น สั่งสมบุญและอุทิศบุญให้เปรต” (พระพรหมบัณฑิต, 2561)

ในการอธิบายเรื่องภพกับตัวตนยังสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติตามหลักศีล หากปฏิบัติได้ก็จะนำผลที่ถูกต้องมาให้ หากปฏิบัติไม่ได้ก็ต้องได้รับผลตามมา ตามข้อความว่า

“ดูก่อน มัชฌิมาศรี หากมีสรรพสัตว์เหล่าใดได้สมาทานสิกขาบทจากเราตถาคต แต่กลับประพฤติดนพิตศีล หรือแม้ไม่ได้ผิดศีล แต่ได้ละเมิดวัตรปฏิบัติ หรือมิได้ผิดศีล มิได้ละเมิดวัตรปฏิบัติ แต่กลับขาดสมาธิภาวนา หรือมีสมาธิภาวนา แต่กลับละทิ้งการฟังให้มาก จึงไม่อาจเข้าใจในความหมายอันลึกซึ้งของพระสูตรที่เราได้แสดง หรือแม้เป็นผู้ฟังมาก แต่ถือตนว่าเป็นผู้เลิศกว่าเขา ถูกมานะความถือตนครอบงำจิตใจจนเป็นเหตุให้ยึดถือความเห็นของตนว่าถูกต้อง ปฏิเสธความเห็นของคนอื่น ลบหลู่พระธรรมคำสอน คบค้าสมาคมกับหมู่มาร คนโง่เขลาเช่นนี้ไม่เพียงหลงเดินทางผิด เพราะมีจณาภิภูแห่งตน ทั้งยังชักนำหมู่สัตว์ อันมีจำนวนนับโกฏิ ไม่อาจประมาณให้ตกลงไปยังหลุมพรางอันตรายนั้นด้วย สรรพสัตว์เหล่านั้นจักต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในนรกภูมิ ดิรัจฉานภูมิและเปรตภูมิ อยู่ร่ำไปไม่มีสิ้นสุด ตรงข้ามหากสรรพสัตว์ได้สดับพระนามแห่งโภชชยคุรุไวฑูรยประภาสยตถาคตเจ้าจักสามารถละทิ้งการประพฤดิชั่ว หันกลับมากระทำความดีทั้งหลาย จนไม่ต้องตกสู่อบายภูมิ หรือเขาอาจไปจุติบนสวรรค์เสวยทิพย์สุข” (เกวลี เซราทิพย์ และกนกพร นุ่มทอง, 2564)

การอธิบายความหมายเชิงจริยศาสตร์จึงเป็นการระบุด้วยหลักการปฏิบัติที่โยงกับความหมายของคำว่า “ดี” และ “ชั่ว” รวมถึงผลที่เกิดขึ้นหากปฏิบัติถูกหรือผิดก็ตาม ในลักษณะการปฏิบัตินี้อาจโยงไปถึงระดับของการปฏิบัติที่สูงขึ้นไปของบุคคลที่ถูกยกขึ้นเป็นลำดับตั้งแต่ปุถุชนจนถึงอริยบุคคลซึ่งในพระพุทธศาสนาหายานได้มองถึงบุคคลที่ปฏิบัติได้นั้นถูกยกย่องภายในผ่านการปฏิบัติที่ถูกต้อง

ตามหลักคัมภีร์ ไม่ใช่เพียงการยกสถานะด้วยรูปแบบการยกย่องสรรเสริญจากภายนอก หรือถ้าให้ตรงตามลักษณะของตัวตนประกอบกับภพนั้นด้วย

2. การอธิบายแบบภววิทยา การอธิบายภพกับตัวตนในแบบนี้จะพบกับข้อมูลที่ตรงกับข้อความเชิงปฏิเสธ (negative way) ว่า สิ่งที่ไม่มีไม่ควรจะมีอิทธิพลต่อจิตใจของคนเรานอกเหนือให้เกิดความคิดต่างๆ ขึ้นมาได้ ฉะนั้น การใช้คำที่ระบุถึงบางสิ่งที่ไม่มี จึงไม่อาจเป็นไปได้ กล่าวคือ หากเราลองออกแบบสิ่งที่ต่างกันอย่างสุดขั้วของสิ่งที่มีอยู่ ถ้าสิ่งนั้นเป็นบางสิ่งบางอย่างไม่สำคัญว่าจะจะเป็นอะไร แต่ถ้าเป็นจริง ก็ต้องมีสิ่งที่ไม่มีที่มิใช่เลยที่เป็นจริงเช่นกัน ซึ่งแน่นอนว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะสิ่งที่ไม่มีนั้นย่อมทำให้เราไม่อาจจะคิดถึงได้เช่นกัน นั่นคือ สิ่งที่ไม่มีไม่อาจทำให้คิดได้ว่าไม่มี เหมือนกับที่เราคิดถึงบางสิ่งได้ ก็เพราะสิ่งนั้นเป็นอะไรสักอย่าง (Kenny, 2004) แต่การอธิบายภพกับตัวตนในเชิงภววิทยาเป็นการเน้นอธิบายความมีอยู่ ซึ่งอาจถูกอธิบายว่าเป็นความมีอยู่ในฐานะไม่ใช่ตัวตน ตามข้อความว่า “เธอจงอย่ากล่าวว่าคุณตาได้กระทำไว้ในใจว่า เราพึงโปรดสรรพสัตว์ เพราะแท้จริงแล้วความมีอยู่ของคุณตา ผู้โปรดสัตว์ไม่มี หากมีก็ต้องมีอิตตา ปุคคละ สัตตวะและชีวะ ตถาคตกถาวว่า “มีเราอยู่” ก็หาความมีอยู่แห่งเรามีได้ แต่ปุถุชนเข้าใจว่ามีเรา” (พระมหาอาณนโท อานนโท, 2564) การเข้าใจว่ามีตัวตนจึงไม่ปรากฏในแง่ของสิ่งที่มีอยู่จึงถูกอธิบายผ่านการไม่มี

อีกความหมายหนึ่งการอธิบายถึงการมีอยู่ของการเกิดนั้นเป็นไปในลักษณะการเข้าใจของคำอธิบายที่สอดคล้องกับลักษณะของการอธิบายถึงการมีอยู่แบบจำเป็นการดำรงอยู่อย่างจำเป็น (necessary existence) เป็นการกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าดำรงอยู่จริงและไม่สามารถคิดได้ สิ่งนั้นจะต้องยิ่งใหญ่กว่าความคิดของเรา (Martin, 1990) เช่นเดียวกับการอธิบายความมีอยู่ของอंतरภพกับตัวตน สรวาสติวาทถือว่าในกามภพและรูปภพ เมื่อบุคคลหลุดจากปัจจุบันแล้วแล้วก่อนจะไปถือปฏิสนธิในภพอื่นจะต้องมีภาวะตั้งอยู่ในระหว่างภพต่อภพ เรียกว่า “อंतरภาวะ” ในคัมภีร์สันสกฤต อภิธรรมโกศศาสตร์ของวสุพันธ์ุได้อธิบายว่า อंतरภาวะนี้จะเห็นได้เฉพาะสัตว์ที่อยู่ในจำพวกเดียวกัน และเห็นได้ด้วยทิพยจักขุ อंतरภาวะมีรูปอันละเอียด และเฉพาะอंतरภาวะในกามภพก็มีกวีฬิงการาหารอย่างละเอียดเป็นภักษา นอกจากนี้ยังมีกลิ่นหอมเป็นภักษาอีกด้วย และเพราะมีกลิ่นหอมเป็นอาหารจึงเรียกว่า “คันธัพพะ” แต่กลิ่นหอมนี้เป็นอาหารแก่อंतरสัตว์ผู้มีบุญเท่านั้น สำหรับอंतरภาวะที่ไม่มีบุญก็จะมีกลิ่นเหม็นเป็นอาหาร โดยมีหลักฐานในกรณียเมตตสูตรว่า “เย จ ทูเร วสนติ อวิทุเร ภูตา วา สมภเวสี วา สพเพ สตตะตา ภาวนตุ สุขิตตตะตา” คำแปล เหล่าสัตว์ที่อยู่ไกลและอยู่ใกล้ก็ดี ภูตหรือสัมภเวสีก็ดี ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 10 หน้าที่ 13, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สรวาสติวาท อธิบายว่า สัมภเวสีคือผู้แสวงหาสมภพคือพวกอंतरภาวะนั่นเอง คืออंतरภาวะเป็นชั้น 5 เหมือนกันที่เกิดดับสืบสันตติ ไม่ได้เป็นตัวอิตตาหรืออิตมัน

การอธิบายอंतरภพสัมพันธ์กับสัตว์ที่เกิดในอंतरภพ ซึ่งในคัมภีร์อภิธรรมโกศภาศยะถึงลักษณะของอंतरภพหรือภาวะของสัตว์ในอंतरภพว่า กรรมที่ทำให้สัตว์ในอंतरภพไปเกิดเป็นกรรมเดียวกับที่ส่งสัตว์ไปเกิดในภพหน้า สัตว์ในอंतरภพนี้จะมีรูปร่างเหมือนสัตว์ในภพที่เขาจะไปเกิดที่เรียกว่า “ปุรวกาลภว” ท่านวสุพันธ์ุชี้ให้เห็นว่า สัตว์ในอंतरภพมีหลายชนิดและมีลักษณะต่างกัน โดยทั่วไปจะมีรูปร่างเหมือนเด็ก 5-6 ขวบ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน แต่ถ้าเป็นพระโพธิสัตว์จะมีลักษณะเป็นเหมือนพระโพธิสัตว์ที่โตเป็นหนุ่มสาวประดับด้วยลักษณะน้อยใหญ่อันวิจิตร ซึ่งสัตว์ใน

อันตรายจะมองเห็นกันได้ก็ต้องเป็นสัตว์ประเภทเดียวกันเท่านั้น หรือมองเห็นด้วยทิพพจักขุที่เกิดด้วย อภิญญา แต่ตาทิพย์ของสัตว์ทั่วไปอย่างของเทวดาที่ได้มาโดยกำเนิดไม่สามารถมองเห็นได้ ในส่วนของ ร่างกายนั้นสัตว์ในอันตรายจะมีอิทธิฤทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ มีอวัยวะหรืออินทรีย์ครบถ้วน และมีกลิ่นอาหารหรือเป็นพวกเสพกลิ่นที่เรียกว่า “คันธระวะ” หรือ “คันธัพพะ” ซึ่งมีคำอธิบาย ลักษณะดังกล่าวของสัตว์ชนิดหนึ่งที่มีรัศมีแผ่ชานออกจากร่างกาย มีฤทธิ์เหาะเหินเดินอากาศได้ ไม่ ต้มกินอาหารหยาบ เพียงแต่มีชีวิตอยู่ด้วยกลิ่น จึงเรียกว่า “คันธระวะ” หรือ “คนธรรพ” (วัชระ งาม จิตรเจริญ, 2551)

ท่านวสุพันธุได้อธิบายว่า สัตว์ในอันตรายไม่ใช่ “ไม่เกิด” แต่ “กำลังเกิด” คือไม่เรียกว่า “เกิดขึ้นแล้ว” หรือเกิดขึ้นเสร็จสิ้นสมบูรณ์ เพราะคำว่า เกิด หมายถึง เข้าถึงแล้ว จึงเป็นการเกิดหรือ การเข้าถึงหรือบรรลุถึง แต่สัตว์ในอันตรายยังไม่ถึงสถานที่ที่จะเสวยวิบากกรรม โดยสัตว์ในอันตราย จึงเป็นสัตว์ที่เกิดในความหมายหนึ่ง แต่ไม่ได้เกิดในสถานที่หรือภพที่จะได้รับกรรม เหมือนครทำ บาบที่ตายแล้วไปเกิดเป็นโอปปาติกะก่อนถูกนำไปปลงโทษในนรก ซึ่งสัตว์เหล่านี้ถือได้ว่ากำลังเกิด หรือ เกิดแล้วในอีกความหมายหนึ่ง เพราะการรับผลกรรมในภพนั้นเหมือนนักโทษที่กำลังจะไปสู่หลัก ประหาร ซึ่งท่านวสุพันธุเพิ่มเติมว่า ภพหรือสัตว์ในภพต่างๆ จะมีความต่อเนื่องไม่ขาดตอนระหว่าง ความตายและการเกิดใหม่ เหมือนข้าวที่เกิดต่อเนื่องไม่ขาดตอน โดยสภาวะธรรมที่เป็นขณะกะ คือเกิด ดับทุกขณะก็มีลักษณะเป็นชุดต่อเนื่อง การที่สภาวะธรรมหรือสัตว์ไปปรากฏในสถานที่แห่งหนึ่งที่ ห่างไกลจากเดิม ก็เพราะสภาวะธรรมเหล่านั้นเกิดขึ้นใหม่โดยไม่มีความขาดตอนในระหว่างเหมือนคน ขนเมล็ดข้าวเปลือกไปปลูกในที่หมู่บ้านอีกแห่งหนึ่งที่ห่างไกลโดยผ่านหมู่บ้านระหว่างทางในทำนอง เดียวกัน สภาวะธรรมทางจิตก็เกิดขึ้นโดยปราศจากความขาดตอน นั่นคือ มีอันตรายหรือความมีอยู่ใน ระหว่างจากสถานที่อันเป็นที่ต่างก็เช่นกัน (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2551)

การเข้าใจภพกับตัวตนจึงเป็นการยืนยันความมีอยู่ในแบบปฏิเสธ และเป็นการยืนยันในแบบ จำเป็นที่สะท้อนให้เห็นถึงคำอธิบายที่อยู่เหนือเงื่อนไขของการอธิบายด้วยความเข้าใจของมนุษย์ แต่ เป็นการอธิบายที่อาจารย์ในยุคหลังทำเสนอ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพประกอบ 1 ภพและตัวตนในคำอธิบายของพระพุทธศาสนาหายาน

จากภาพมีคำอธิบาย ดังนี้ 1. มิติเชิงจริยศาสตร์ ภาพในฐานะพื้นที่แห่งผลลัพธ์และการก่อเกิด คือ กฎแห่งกรรม ตัวตนในเชิงสมมติ 2. มิติเชิงภววิทยา ภาพในฐานะกระแสแห่งสภาวะที่ไร้ตัวตนคงที่ คือ การปฏิเสธตัวตนที่แท้ ขณะปัจจุบันและความว่าง 3. ตัวเชื่อมโยงคือ อัตรภาพ เป็นลักษณะการ เชื่อมภาพเก่าและภาพใหม่ เป็นภาวะกำลังเกิด คือไม่ใช่ไม่เกิด แต่กำลังเกิด การสืบทอดของกระแสจิต

บทสรุป

การอธิบายภาพกับตัวตนในพระพุทธศาสนาเกี่ยวเนื่องกับคัมภีร์ผ่านคำสอนหรือพุทธ พจน์อันเป็นคำสอนที่ตรงกับความหมายที่ต้องการสื่อถึงจะพบว่าภาพกับตัวตนนั้นเป็นไปในลักษณะ ทางจริยศาสตร์ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติต่อกันที่โยงกับความดีและความชั่ว หากทำดีก็จะมีตัวตนและภาพที่ดี หากทำชั่วก็จะมีผลชั่วตามมา ขณะที่ยุคหลังกล่าวถึงการอธิบายถึงความมีอยู่และตัวตนในแบบที่ ต้องการยืนยันว่าเป็นจริงหรือเป็นมายา โดยความเป็นจริงนั้นตรงตามความหมายของการปฏิเสธภาพ กับตัวตนตามหลักความจริงสูงสุด หากจะมีความหมายที่เป็นภาพและตัวตนก็จะเกี่ยวกับความจำเป็น ของข้อมูลที่อยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์ แต่จำเป็นต้องกล่าวถึง

เอกสารอ้างอิง

- เกวลี เซราทิพย์ และกนกพร นุ่มทอง. (2564). *โทษชยครุไวฑูรยประภาสยปุรวปณิธานสูตร*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การแปลคัมภีร์พุทธศาสนาไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังษี.
- คณะโพธิ์นันทประทีป. (2566). *พระสังฆธรรมปุณทริกสูตรพร้อมพระสูตรบริวาร ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เชเอม แก้วคล้าย และจำลอง สารพัดนึก. (2553). *สุขาวดีวยุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา และวิชาการมหายาน คณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย ชมรมมหายาน และคณะศิษยานุ ศิษย์.
- พระพรหมบัณฑิต. (2561). *พระไตรปิฎกฉบับสากลวิถีธรรมจากพุทธปัญญา*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอานนท์ อานนโท. (2564). *วัชรปรัชญาปารมิตาสูต*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การแปลคัมภีร์ พุทธศาสนาไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังษี.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.
- วัชระ งามจิตรเจริญ. (2551). “แนวความคิดเรื่องอัตรภาพในพุทธศาสนาเถรวาท”. *วารสารศิลปปะ ศาสตร์*, 8(1), 28-29.
- สันตินา ปีเตอร์ เดลลา. (2561). *ต้นไม้แห่งโพธิ์: คำสอนพื้นฐานแห่งพระพุทธศาสนา มหายาน วัชรยาน และอภิปธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: ภาพพิมพ์.

เสถียร โปธินันทะ.(2543). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุมาลี มหณรงค์ชัย.(2548). *พระนาคารถุณะกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง*. กรุงเทพมหานคร : ศยาม.

อภิชัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2539). *พระพุทธศาสนาหายาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

Kenny, A. (2004). *A New History of Western Philosophy: Volume 1 : Ancient Philosophy*. New York: Oxford University Press.

Martin, M. (1990). *Atheism: A Philosophical Justification*. Philadelphia, PA: Temple University Press.